

державності напередодні Другої світової війни, характеру подій 13-14 березня 1939 р. в Хусті та ін., не є достатньо аргументованими і викликати-муть дискусію серед науковців.

Але безперечним є те, що проробивши величезну науково-пошукову роботу в численних архівосховищах України та зарубіжних країн, в тому числі державних служб безпеки, провівши численні інтерв'ю з учасниками і свідками історичних подій на Закарпатті в досліджуваний період, залучивши до написання своєї книги оригінальні, раніше невідомі інші джерела з історії національно-визвольного руху на Закарпатті перш. пол. XX ст., С. М. Аржевітін підго-

тував унікальну, широко документовану і вкрай цікаву для широкого загалу працю, без використання якої в майбутньому не обійдеться жодний фаховий дослідник історії Закарпаття та України в цілому. Сподіваємося, що започаткований ним із щирою любов'ю до рідної землі – Закарпаття і своєї малої батьківщини – с. Колочава на Міжгірщині науково-видавничий проект буде успішно продовжено (а автором заплановано підготувати ще дві книги про національно-визвольний рух на Закарпатті) і викличе значний інтерес у читачів та сприятиме подальшому правдивому дослідженню складної історії невеличкого класу української землі в центрі Європи.

Олександр Гончаров (м. Київ)

Актуальні паралелі в ретрорепортажі киевознавця

Рец. на кн.: *Сергій Вакулишин. Репортаж з Києва 1913 року.* – Київ: Українська видавнича спілка, 2012. – 115 с.

Невеликого формату книжка у м'якій глянцевої палітурці із зображенням листівок з видами Києва та речей столітньої давнини вже своїм виглядом здатна пробудити у читача ностальгічні почуття. Прочитана на одному подиху. Захотілося поділитися враженнями, адже й сьогодні актуальними є багато речей із життя міста столітньої давнини для міста сучасного.

Книжка написана Сергієм Вакулишином, позашкільним педагогом, автором кількох киевознавчих видань, завідувачем Музею історії Святошинського району, який пропонує подивитися українськими очима на Київ 1913 року, що перебував тоді в європейському урбаністично-цивілізаційному полі.

Симптоматично, що праця побачила світ у 2012 році, в переддень 2013-го, тобто якраз через сто років після описаних подій, хоча пропоновані тексти були частково опубліковані в газетах “Вечірній Київ” (1999) та “Літературна Україна” (2003). 1913 рік – це, як відомо, пік економічного розвитку Російської імперії. Саме з цим роком прийнято було порівнювати досягнення радянської влади. Проте автор звернув увагу на те, що в довідковій та художній літературі відсутня ці-

лісна картина того року. І справді, події наступних років нам більш відомі передусім через їх драматизм. Все це й спонукало С. Вакулишина заглибитися у пошуки, а згодом взятися за перо. Дещо несподіваною для історичного дослідження є

назва книги, що передбачає журналістську форму подачі матеріалу, адже репортаж – це жанр журналістики, який оперативно сповіщає про яку-небудь подію. При цьому журналіст, котрий використовує даний жанр, завжди є очевидцем, або учасником події. Проте для науково-популярного видання назва цілком прийнятна, оскільки дослідник-киевознавець, заглибившись у пласти історії столітньої давнини, ніби є очевидцем подій початку XX століття й

сповіщає про них. До того ж, такий підхід дає змогу в популярній формі надати читачам інформацію про життя міста тих часів. Попри науково-популярний жанр і невеликий формат, праця є результатом багатолітніх пошуків автора, роботи в архівах, з тодішньою пресою. Причому документальні дані наведені з посиланням на архіви.

На початку XX століття Київ бурхливо розвивався. В цей час побудовано низку визначних архітектурних споруд. Саме тоді кияни почали

користуватися артезіанським водопостачанням, послугами станції швидкої медичної допомоги та іншими благами цивілізації. Тому автор праці зазначає, що він, як киянин, хотів би жити на початку ХХ-го, а не в кінці ХІХ сторіччя.

Книга містить ретроспективний довідничок існуючих в ті часи адміністративних одиниць – дільниць, які, як зазначає автор, називалися просто і зрозуміло. Їй надалі назви районів міста були “людяними й київськими за духом”. І лише з середини 1920-х років макротопонімію почали політизувати. Вказується число жителів дільниць, перелічені керівні установи, промислові підприємства, заклади освіти і культури, архітектурні пам’ятки, названі видатні мешканці.

Значна увага приділена культурно-побутовій сфері, дана загальна панорама буття міста в цей унікальний рік. Йдеться, зокрема, про діяльність органів місцевого самоврядування з улаштування “благоустрою по-європейському”. При Київській міській думі діяла низка комісій – базарна, садова, освітлення міста, боротьби з дорожнечою тощо. Протягом року проблеми благоустрою ставили на порядок денний думи. Йшлося, зокрема, про доцільність скасування механічних сигналів під час поїздок по місту в інтересах спокою населення, участь у міжнародних виставках. Велись переговори з Берлінським автомобільним заводом з приводу введення в Києві автобусного руху. На мальовничих схилах Маріїнського парку влаштовано літній сад з різноманітними розвагами для народу – “Луна-Парк”. Відділ садівництва переймав “закордонний” (європейський) досвід прикрашання балконів улітку (преміювання найкрасивіше влаштованих при будинках палісадників та найкрасивіше декорованих балконів). На зборах Київського товариства охорони народного здоров’я (під головуванням генерал-губернатора) було чітко визначено заходи боротьби з бродячими собаками, а також міри відповідальності власників собак за спричинену тваринами шкоду [с. 41]. Хіба не актуальною є проблема й сьогодні? Маючи Київ за зразок благоустрою, інші міста Російської імперії намагалися перейняти його досвід.

Порядок на вулицях, ринках, транспорті та в місцях відпочинку великою мірою залежить від діяльності відповідних структур – поліції або міліції. Автор праці наводить витяги з наказів київського поліцмейстера приставам про вжиття відповідних заходів і притягнення до відповідальності домовласників та наймачів квартир за

брудні тротуари, про необхідність повсякчас ретельно змитати з них сніг, посипати чистим піском, а не сіллю. Вказувалось на необхідність влаштування нових тротуарів замість непридатних (проти винуватців пропонувалось порушувати судове переслідування). Йшлося також про розклеювання афіш та об’яв виключно на афішних стовпах тощо [с. 49-50].

Щодо осіб у нетверезому стані і порушників порядку на вулицях, то їх рекомендувалось направляти у відділки: перших для витверезіння, других – для притягнення до законної відповідальності. При цьому заборонялося грубе ставлення до публіки та заарештованих. Автор наводить приклади про арешт на п’ять діб і звільнення зі служби за невідповідністю одного з городових за грубе поводження з публікою біля вокзалу, та накладання штрафу на інших городових: одного за паління цигарки на посту, другого – на вулиці! Чим не актуальні нині питання? Вже майже рік як набув чинності Закон України про заборону паління в громадських місцях, а хто його виконує? Автор наголошує на актуальності створення порядкової поліції (нині міська влада планує створення подібної структури – муніципальної міліції), оскільки міське населення щоденно втомлюється від оточуючого безладдя. І справді, мабуть не погрішу проти істини, якщо скажу, що чув міліцейський свисток, як реакцію на перехід дороги в неустановленому місці, ще за радянських часів. Нині міліція зайнята в основному тим, що “пасе” політичні мирні зібрання й процесії, при цьому нерідко перевищує свої повноваження.

Звертаючись до наказів керівника київської поліції, як до джерела, С. Вакулишин зазначає, що на їх сторінках майже немає ефектних гонитв та стрілянини, й нагадує слова П.Столипіна про тодішню поліцейську систему як засіб уможливлення нормального життя і праці. І все ж, не хотілося б, щоб у читача склався образ майже ідеальної поліції того часу, особливо беручи до уваги інші публікації на цю тему, наприклад, в журналі “Корреспондент” (№ 19 від 17 травня цього року в рубриці “Архів”, автор Максим Бутченко), де стверджується, що на початку минулого століття Київ був самим криміногенним містом Російської імперії. Ревізії 1908-1911 років у Києві, проведені Департаментом поліції, показали доволі низький рівень розкриття злочинності. Збільшення чисельності поліцейських та деякі інші нововведення (наприклад, у 1912 році з’явилися городові на велосипедах) не призвели до покращення криміногенної ситуації в місті.

Безумовно, в усі часи в правоохоронних органах було багато сумлінних, чесних працівників, але траплялося чимало й негідних. Внутрішні проблеми правоохоронних органів відображаються не кращим чином на успішності їх роботи. Для тодішньої поліції, як і для нинішньої міліції, властиві низька зарплатня правоохоронців, плінність кадрів тощо.

Один із розділів книги присвячено життю місцевої української громади. Вірний жанру книги, автор перелічує, в яких культурних українських центрах міг побувати уявний турист-культуролог того часу – музеях, театрах, товариствах, книгарнях, клубах, які газети купити, кого з відомих людей відвідати чи зустріти на вулиці. Автор також звертає увагу на тогочасну літературу, назвавши один із розділів книги “Європейська література”. Саме тоді розкривають для свого народу яскравий талент молоді письменники-урбаністи Олександр Олесь, Степан Васильченко та юний Михайль Семенко, на творчість яких дуже впливав Київ. На той час також припадає ранній період творчості таких видатних майстрів слова, як Максим Рильський та Павло Тичина. Квітневий номер журналу “Дзвін” відкрив світові драматичну поему “Орґія” Лесі Українки, актуальну й сьогодні.

Автору книги, як педагогу, цікаво було дослідити, в яких виробничих умовах перебував тоді київський вчитель. Наводяться приклади дбайливого ставлення керівників навчальних закладів до вчителів (преміювання за хорошу роботу, спорудження для них житла), толерантних стосунків міського начальства і шкіл, зокрема керівникам навчальних закладів надається можливість зосередитися на проблемах навчання і виховання, а вирішення господарсько-побутових питань міська влада намагалася брати на себе. Безумовно, по одиничних прикладах не можна скласти стовідсоткову загальну картину, проте все-таки вони свідчать про атмосферу взаємин в освітянській сфері.

У розділі “Уроки 1913 року” автор констатує, що “пересічний киянин 1913 року жив набагато краще, ніж ми сьогодні”. Можна погодитися, що за деякими параметрами життя киян того часу було кращим, аніж у сучасну кризову добу. В той же час не зрозумілі підстави наступних тверджень автора про те, що “в свою чергу стародавній киянин мав життєві умови кращі, ніж киянин року 1913 ...” [с. 65]. Принаймні, про давній період у книзі не йдеться.

Цікаву інформацію можна знайти в “Універсальному довіднику цін”. Його цілком побудо-

вано на документальних джерелах, які зберігають київські державні архіви. Протягом десяти років автор збирав відомості з різних сфер життєдіяльності киян 1913 року, починаючи з їхніх доходів і закінчуючи інтелектуальним дозвіллям. Читач, скориставшись цим довідником, зможе скласти для себе більш-менш цілісну картину фінансового становища різних верств тогочасного міста.

Завершує книгу ґрунтовний хронологічний покажчик “Хронікальна палітра одного року”, який містить 100 дат. Найбільш важливі події історії Києва 1913 року виділено жирними шрифтом. Тут невелика книжка має певні переваги над узагальнюючими працями. Приміром, у виданні “Київ: енциклопедичний довідник” (К., 1981) у хронологічному покажчику під 1913 роком згадані всього лише три події: першотравневі страйки робітників Києва, діяльність Всеросійської промислової виставки в Києві та відкриття консерваторії.

Передбачаю, що, можливо, зацікавлений читач забажав би, щоб деякі аспекти життя міста були висвітлені більш широко. Проте автор, мабуть вважаючи їх загальновідомими речами, обмежився лише штрихами. Та й формат видання не дозволив розширювати виклад, це вже був би зовсім інший жанр.

Загалом, зі сторінок книжки постає образ міста з типовими європейськими рисами. Подібне автор стверджує кілька разів впродовж викладу матеріалу і цілком закономірно вважає, що знайомство культурної громадськості з цим унікальним фрагментом нашої минувшини йтиме в загальному руслі мирного поступу України, повернення її до європейської цивілізації. Разом з тим, не покидає думка, що сучасне місто має, по суті, значну кількість тих самих проблем, котрі мало місто столітнього минулого, тільки вже на іншому, вищому щаблі розвитку. Багато відбулося змін упродовж століття, Київ зробив стрибок у техногенному плані, а в культурно-побутовому в деяких речах залишився ще в минулому столітті...

І, насамкінець, про деякі міркування та пропозиції, що виникли під впливом прочитаного. Вихід у світ рецензованої праці співпав з підготовкою до історико-краєзнавчої практики студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, котра відбулася в лютому 2013 року. Ознайомлення з книгою наштовхнуло на думку запропонувати групі студентів тематику про столітнє минуле Києва. Досліджували вони події 1914 року на матеріа-

лах тогочасної преси, отримали навик роботи з відповідними джерелами.

Також варто було б, на наш погляд, започаткувати серійне видання книг (брошур), приміром, під назвою “Київ : Сто років тому. 1914-й” і т.д. Адже століття – це відтинок часу, який дає можливість побачити значні зміни в житті міста. Та й певні приклади маємо. Так, наприкінці 80-х років минулого століття видано фотопутівник по вулицях міста “Київ: Погляд через століття”, де автори за допомогою порівняльних фотографій намагалися показати, “які величезні зміни сталися в Києві за роки радянської влади”. Сьогодні нам потрібен український погляд на події вікової давнини. Можна було б провести цікаві паралелі, бо, мабуть, завжди знайдуться події столітньої минувшини тією чи іншою мірою співзвучні сьогоденню, наприклад, демонстрації і страйки протесту в 1914 році проти заборони святкування 100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. На відміну від попереднього ювілею, 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря у 2014 році святкуватиметься на державному рівні. Втім, існують побоювання, що для багатьох чиновників ювілей обмежиться казенними заходами. Тому саме громадськість

має стати каталізатором належного відзначення ювілею. У зв'язку з цим Форум на захист мови й державності, ініційований ВУТ “Просвіта”, створив Всеукраїнський громадський комітет із відзначення 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка, який розпочав свою роботу (Шевченкова хода Україною // Слово Просвіти, 10-16 жовтня 20013 року. – с.1). Нагадаємо, що “Звернення до громадськості України” щодо розгортання патріотичного руху за гідне відзначення 200-річного ювілею Т.Г. Шевченка ухвалили учасники засідання Президії правління та голів правлінь регіональних організацій Національної спілки краєзнавців України, яке відбулося 30 вересня 2012 року у Черкасах. Воно адресоване передусім краєзнавцям, членам творчих спілок, науковцям і дослідникам-аматорам, працівникам освіти і культури (Краєзнавство. Науковий журнал. – 2012. – № 3. – С. 191).

Книги (брошури) пропонованої серії могли б дати більш-менш цілісну картину життя міста у певні роки, на що не завжди спроможні наукові праці, побудовані, як правило, за проблемно-хронологічним принципом. Такий погляд на історію міста був би цікавим і корисним.

Олена Жам, Наталія Ткаченко (м. Переяслав-Хмельницький)

Пам'ять про нього не згасне...

Ім'я Михайла Івановича Сікорського, Героя України, заслуженого працівника культури УРСР, лауреата Державної Премії імені Тараса Шевченка, премій імені Дмитра Яворницького, імені Володимира Вернадського та багатьох інших громадських відзнак широко відоме і користується заслуженим авторитетом серед музейного співтовариства і пересічних громадян України.

На початку жовтня 2013 р., напередодні відзначення 90-річчя з дня народження видатного музеєзнавця, краєзнавця, пам'яткоохоронця, громадського діяча М.І. Сікорського (14.10.1923-27.09.2011 рр.), вийшло у світ видання «Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу»: колективна монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – 2013. – 504 с.

Проект реалізовано силами Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – закладу, в якому М.І. Сікорський пропрацював понад півстоліття. У 1951 р. уродженець Чигиринщини М.І. Сікорський пов'язав свою життєву долю з Переяславом, коли був призначений на посаду директора Переяслав-Хмельницького історичного музею. За шістьдесят років подвижницької роботи Михайло Іванович вніс вагомий вклад у дослідження історії та культури переяславської землі, перетворив м. Переяслав-Хмельницький на видатний осередок культури й духовності, скарбницю пам'яток історії нашої країни, створив унікальний музейний комплекс – Переяслав-Хмельницький державний історико-культурний заповідник (з 1999 р. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»).